

378(477)
К 90

П. М. Куліков
М. З. Згуровський
В. І. Луговий

**ШЛЯХИ РОЗВИТКУ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В НОВІЙ СОЦІАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ**

Міністерство освіти і науки України
Рада ректорів Київського вузівського центру

П. М. Куліков, М. З. Згуровський, В. І. Луговий

**Шляхи розвитку
закладів вищої освіти
в новій соціальній реальності**

Монографія

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
БІБЛІОТЕКА

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2022

69864

Віктор Петрович Андрущенко,
ректор НПУ імені М.П.Драгоманова,
президент Асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, доктор філософських наук,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПН України,
професор

ПЕДАГОГІКА МАЙБУТНЬОГО: ДІАЛЕКТИКА ПРАГМАТИЗМУ ТА ГУМАНІЗМУ

Будь-які гуманістичні зміни починаються з освіти, простого та зрозумілого всім педагогічного процесу, мета якого – підготовка людини для входження у самостійне життя. Його результатом є особистість – її знання, компетенції, професіоналізм, світогляд, цінності, фізичний та духовний стан. Закономірним є і протилежне: забуття, зневага до освіти – це шлях у нікуди, шлях застою, стагнації, зрештою, розвалу суспільства та особистості.

І саме від того, які якості останньої ми сформуємо у процесі освіти та виховання, багато в чому залежатиме вигляд нашого майбутнього світу. Удосконалення освіти та її складової частини – педагогічного сегмента, вважаємо завданням надважливим, перспективним і невідкладним.

Сучасний світ висуває нові, не зовсім зрозумілі нам виклики до освіти. У їхньому центрі – дві тенденції, які суперечать одна одній: прагматизм та гуманістичні цінності. Через вирішення цієї суперечності, можливо, ми наблизимося до чогось ґрунтовного, перспективного, до того, що породжує надію.

Вдало про це сказав професор Павло Гуревич у передмові до книги Елвіна Тоффлера «Шок майбутнього»: «...ви прокидаєтеся вранці і виявляєте, що світ, який довгі роки сприймався як тло вашого життя, змінився. Все, до чого ви звикли стає зовсім іншим. Причому, в рекордні терміни, буквально щомиті... Ви йдете в магазин і дивуєтесь, як зросли ціни... Батьки колишньої трійошниці пишаються тим, що їхня дочка стала валютною повією... Той, хто сидів з нею за однією партою і мріяв стати академіком, тепер працює дворником... Знайома назвала дуροю приятельку, яка вступила до аспірантури... Колишній викладач наукового комунізму керує кооперативом, а фахівець із атеїзму носить православну борідку... Світ став іншим. Змістилися уявлення... Учитель часом не знає, що він тепер повинен розповідати дітям...»

А якщо до цього додати розгул міжнародного тероризму, локальні війни, які спалахують у різних регіонах світу, збройні сутички народів, які досі вважалися братами, масове поширення наркотиків, алкоголізму та

молодіжної злочинності, то питання про те, чому і як ми повинні навчати і виховувати майбутні покоління, навряд чи здасться нам пустим.

Деякі мої колеги з ректорського корпусу різних країн світу стверджують, що нинішня молодь не хоче вчитися; не вірить у значення освіти, не шанує вчителя. Привід для цього, звичайно, є: більшість із нинішніх успішних і багатих свого часу навчалися абияк, водночас колишні відмінники, у кращому разі, стали їхніми помічниками, радниками, референтами.

І все-таки ця позиція мені видається вразливою. Молодь не сприймає схоластичного вчення, яким, на жаль, страждають багато університетів; однак, з іншого боку, вона вимагає практичних знань, завдяки освоєнню яких набуває впевненості, стає затребуваною, конкурентною та успішною.

І коли, здавалося б, суспільство з неминучістю і без зупинок поринає у безвихідь, ми прогнозуємо іншу перспективу – життєствердну та творчу. Боротьбу за неї мають розпочати освітні заклади – вчителі, вихователі, викладачі та студенти, передусім сучасні університети.

Світ не такий простий, щоб його можна було загнати в заздалегідь задану схему, тим більше в освітню. Майбутнє завжди вкрите таїнством, заглядати в яке дозволено, можливо, лише Богові.

Наша доповідь є лише спробою відкрити завісу майбутнього. І зробити це ми спробуємо через аналіз завдань зміни освіти у відповідь на виклики світу, що швидко змінюється.

Перше

Ми з вами стаємо учасниками та свідками зміни стратегічного ресурсу розвитку цивілізації. У різні епохи провідними ресурсами виступали географічні умови, знаряддя праці, природні ресурси, науково-технічний прогрес тощо. Глобалізація та інформаційна революція висуває їй людський інтелект. Як прогнозують аналітики, на нас очікує тотальна інтелектуалізація виробництва, політичної та соціальної сфери, культури, всього способу життя людини та людства.

Справедливим є й те, що суспільство нині входить у новий тип прогресу – інноваційний. А інновації – це пошук, прогноз, що запобігає пізнанню та активності. Інтелект, креативність, творчість при цьому стають чи не найголовнішими умовами успіху. Чи потрібно говорити про значення освіти, засобами якого він вирощується? Ми повинні переконати кожного: треба вчитися; без освіти людина не має майбутнього; вона приречена на аутсайдерство.

Освіта в наші дні та в перспективі стає найбільш дієвим та ефективним засобом підготовки людини до самостійної праці та життя. А це означає, що інституту освіти не лише нічого не загрожує. Навпаки, освіта потребує та отримає в майбутньому тотальний розвиток. І чим більше уваги ми приділимо освіті – економічній, політичній, соціокультурній, тим більш

пристосованою, захищеною, адаптованою людина буде в майбутньому, тим більш комфортним світ вона зможе для себе побудувати.

Відповідно успішними будуть лише ті держави, які забезпечать розвиток освіти відповідно до викликів нашого динамічного часу. Ті ж, хто з різних причин залишить цю сферу без уваги, приречені на світове аутсайдерство.

Друге

Очевидно, кожен погодиться з характеристикою нинішнього світу як світу прагматичного, а можливо, і цинічного. Мають рацію відомі американські вчені Чарльз Пірс, Вільям Джеймс і Джон Дьюї, які ще наприкінці дев'ятнадцятого і на початку попереднього століття віщували прагматичний поворот у розвитку людської цивілізації...

Радянська філософська доктрина цей поворот не тільки заперечувала, але й засуджувала. І тим не менш він здійснився і саме тому, що прагматизм – це не дурість, а філософія переваги практичної дії та результату перед промовистими, але не реальними проєктами, порожніми фантазіями, утопічними теоріями.

Нинішній світ прагматичний. Ринкові відносини посилюються. Згадаймо «Маленькі оповідання» О. Генрі: «Болівар не витримає двох». І першою це відчуває молодь. Нехтуючи теорією, вона прагне отримати знання, необхідні передусім для практичного життя, причому не у віртуальному, а цілком реальному сучасному світі.

Наші студенти вимагають не так глибокого наукового знання, як (і насамперед!) «знання практичного» – такого «потоків зрозумілої освіти», що безпосередньо вводить їх у життєвий процес, у виробництво, живу практику.

Звідси другий висновок: не принижуючи частку наукового компонента освітнього процесу, наші університети мають забезпечити здобуття так званого практичного знання, формування високих професійних компетенцій, прагматичного світогляду.

Зрештою, третє.

Відомий вислів говорить: «Не хлібом єдиним живе людина». В основі його життєдіяльності – висока духовність та мораль, культура та мистецтво, національні та загальнолюдські цінності, які у більшості народів світу не протистоять, а збігаються один з одним.

На жаль, багато хто про це просто забуває. Прагматизм нерідко перехльостує через край. Досить часто ми стикаємося з вульгарним цинізмом, лукавством, відвертою брехнею, на основі яких вибудовується обман, реалізуються технології маніпуляції свідомістю та поведінкою не лише окремої особистості, а й народу як такого. Характерним є й те, що ці технології зводяться в розряд високої державної політики. Мені здається, це непристойно та неприпустимо.

В основі будь-яких, а тим паче відповідальних міжнародних рішень мають лежати цінності, в гідності яких людство переконалося історично і практично. Головними серед них є миролюбність і демократія, права людини та її безпека, толерантність та солідарність.

Справедливим є й те, що ці цінності необхідно формувати насамперед у школі та ЗВО, наполегливій та цілеспрямованій виховній роботі. Причому вирощувати не «в одній окремо взятій країні», а у світі загалом.

Як приклад успішної реалізації останнього в європейському просторі можна навести проєкт «Педагогічної Конституції Європи», прийнятої другим з'їздом Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи у Фанкфурт-на-Майні (Німеччина) у травні 2013 року. Цей документ встановлює принципи узгодженої трансуніверситетської політики, регламентує педагогічну діяльність та визначає загальний механізм підготовки педагогічних кадрів.

На його основі ми плануємо підготовку Нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття, який виховає нове покоління європейців, здатних жити в єдиному Європейському Домі з повагою, згодою та співробітництвом на основі таких гуманістичних цінностей, як миролюбність, демократія, права людини, екологічна безпека, толерантність, солідарність.

Впевнений, що подібний проєкт має значення для всіх країн сучасного світу, зокрема й для країн євразійського освітнього простору.

Світ розвивається за власними, ще далеко не пізнаними закономірностями. Людська рефлексія може описати їх лише приблизно. Жоден більш-менш фундаментальний прогноз, висловлений навіть найсвітлішими умами, не отримав підтвердження у справжньому житті. Проте кількість прогнозів (як і прогнозистів) не зменшується.

«Кожне покоління, що приходить у світ, – писав знаменитий екзистенціаліст Альберт Камю, – хоче змінити його. Адже ми знаємо, що зробити це неможливо. І тому ставимо помірніше завдання: не дати світу зникнути».

Прагматизм та гуманізм у цьому вимірі є першими базовими опорами прогресивного розвитку людства. Вони є тими «протилежностями, які притягуються». Їх продуктивне існування можливе, за Гегелем, за умови «занурення в основи», а не «знищення один одного», як (свого часу) пропонували марксистки. Відмовившись від конфронтації у сфері освіти, ми виховаємо нові покоління, які визначать для цивілізації нові напрями.